

Romarc Godin

Rysslands ekonomi på väg mot total militarisering

Ur *Mediapart* 18 februari 2023

Tvärtemot förväntningarna i Väst har Rysslands ekonomi lyckats stå emot det första året av krig tack vare ett gigantiskt löpande överskott. Nu handlar det mesta om huruvida ekonomin ska militariseras fullständigt.

Ett år efter Rysslands invasion av Ukraina har den ryska ekonomins förmåga till motstånd förvånat mer än en expert i Väst. När USA, EU och Japan i svallvågorna efter den 24 februari 2022 började införa ett batteri av sanktioner mot Moskva förutsåg en del, som Frankrikes ekonomiminister Bruno Le Marie, "ett totalt sammanbrott" för den ryska ekonomin, medan andra talade om en tioprocentig nedgång för landets BNP.

Men den senaste utgåvan av Internationella valutafondens Världsekonomin perspektiv, från början av februari, innebar att allt tal om något sammanbrott svalnat betänkligt. Rysslands BNP hade således bara minskat med 2,2 procent under 2022, trots att det så sent som i oktober talades om ett fall på 3,4 procent. Valutafonden talar till och med om en tillväxt på 0,3 procent för 2023 och en än starkare uppgång 2024 på 2,1 procent. Flera bedömare har påpekat att förutsägelseerna om rysk tillväxt 2024 ligger högre än för Frankrike (1,6 procent), Tyskland (1,4 procent) och USA (1 procent).

Det skulle emellertid vara ett misstag att hävda att förutsägelseerna från i fjol varit helt felaktiga. För det första för de uppgifter som härrör från Ryssland måste tas med en nypa salt och ingår i krigspropagandan, men också för att en konflikt kan medföra tillväxt av BNP utan att det på något sätt anger något om välståndet i landet.

Att jämföra tillväxttakten i Ryssland med länder i väst för att visa att ekonomin i det förstnämnda landet fungerar bättre är meningslöst och snarast ett uttryck för fetischism. Siffror över tillväxt betyder inte samma sak för ett land beroende av råvaror som Ryssland som för höginkomstländer med fokus på tjänstesektorn. För hela perioden 2022-2024 pekar IMF:s kalkyler på en tillväxt på 0,15 procent för Ryssland, vilket är dåligt för en ekonomi av dess storlek (motsvarande Italien men med dubbelt så stor befolkning).

Kringgå sanktioner

Därför gäller det snarare att ställa frågan om den ryska ekonomins motståndsförmåga mot sanktionerna och titta närmare på sanktionerna som sådana. Väst har framför allt satsat på att åstadkomma en finansiell kris i Ryssland och därefter att beröva landet på resurser genom att inskränka vissa delar av exporten. Den ryska centralbanken har berövats på sina reserver, ryska banker har avskurits från det internationella finanssystemet och begränsat tillgången på vissa varor.

Till att börja med har rysk export undantagits för att ge de länder som varit mest beroende av den möjlighet att hitta alternativ, vilket inte alltid gått.

Det har visat sig särskilt illa ställt med sanktionernas struktur. Priset på de råvaror som Ryssland exporterar har rusat i höjden. Parallellt har Ryssland minskat sin import. I mars och april ledde det till en explosion av det ryska handelsöverskott, vilket gav landet möjlighet att kompensera förlusterna och hålla tillbaka effekterna av de finansiella sanktionerna.

Medan den ryska centralbanken höjde räntan till 20 procent införde Kreml begränsningar av kapitalrörelserna och hindrade ryssar från att placera sina tillgångar i utländsk valuta.

Dessutom tog man kontroll över banksystemet. När rubeln avskurits från de internationella

marknaderna kom den att avspegla det löpande överskottet och i likhet med det slå alla rekord. Rubeln stärktes avsevärt i och med att Ryssland inte längre hade behov av att låna utomlands. I april förelåg inte längre något hot om en finansiell kris.

Navet i det ryska motståndet har därmed bestått i ett löpande överskott, som 2022 nådde en rekordnivå på 227 miljarder dollar (cirka 14 procent av BNP), att jämföra med 120 miljarder dollar 2021. När exporten till Väst började avta volymmässigt kom två andra företeelser att kompensera detta: i första hand priseffekten och sedan, mer påtagligt, satsningen på andra marknader, i första hand Turkiet, Kazakstan, Kina och Indien. Västs andel av rysk export sjönk 2022 från 58 procent till 32 procent. Samtidigt ökade exporten till Kina med 43,4 procent och uppgick till 114 miljarder dollar. Och 45 procent av de ryska budgetintäkterna härrör från energiexporten.

En faktor har verkligen hämmat effekten av sanktionerna: en stor del av jordens länder struntar i dem. Väst måste inse de förändringar som ägt rum, en del för övrigt uppmuntrat av Väst, de fyra senaste decennierna: nya ekonomiska makter har uppstått och som är i stånd att erbjuda marknader för en medelstor ekonomi som den ryska, som förfogar över enorma tillgångar. Och Väst har inte som tidigare monopol på påtryckningsmedlen.

Dessutom får man inte låta sig bedras av sanktionerna i sig. Bilderna av stängda McDonalds eller Starbucks i Ryssland kan ge intryck av att västliga företag i massiv skala lämnat Ryssland. Men en studie vid universitetet i schweiziska St Gallen, publicerad den 20 december i fjol, visar att bara 8,5 procent av företag från G7- och EU-länder i slutet av november 2022 övergett minst ett av sina dotterbolag i Ryssland. Vilket bara utgör 6,5 procent av vinsterna i Ryssland före skatt för de företagen.

Med andra ord: västliga företag har valt att stanna kvar i Ryssland och bara gjort sig av med sina minst räntabla aktiviteter. Det råder ingen tvekan om att detta gjort det möjligt för rysk ekonomi att reda sig bättre.

Sanktionerna har förvisso ingalunda varit helt smärtfria, långt därifrån. En del fabriker har fått upphöra med tillverkningen under krigets första månader på grund av brist på materiel. Men de gigantiska överskott landet uppvisat har gett Kreml möjlighet att ägna sig åt en veritabel ”krigs-keynesianism” och gödsla landet med pengar.

Staten har investerat, hjälpt småföretag med speciella fonder och gett subventioner och lån för att underlätta ersättandet av den import västerifrån som blivit stoppad. Sammanlagt har nära 3 procent av BNP satsats på att stödja verksamheten, om man får tro tankesmedjan *Bruegel*.

Industrin har varit tvungen att anpassa sig till bristsituationen och tack vare pengarna från exporten har den klarat av det. I första hand är det investeringar för ”överlevnad” som gjort det möjligt att hålla ekonomin i gång. Men de utgifterna verkar inte kunna förklara den totalt sexprocentiga ökning av de ryska investeringarna som nyhetsbyrån *Bloomberg* rapporterat om.

Särskilt som konsumtionen parallellt minskat till följd av minskade intäkter fram till i oktober och att sparandet ökat av försiktighetsskäl (tecken på att ryska hushåll oroar sig för framtiden). Det verkar som en stor del av dessa investeringar varit kopplad till krigföringen.

Informationer från Ryssland talar om en rustningsindustri som snurrar för fullt. Den brittiska veckotidningen *The Economist* har uppgett att de ökade budgetsatsningarna till upprustning uppgår till 5 000 miljarder rubel, dvs cirka 63 miljarder euro. Givetvis har sådana utgifter varit möjliga tack vare den manna exporten stått för.

När ett land gör en stor satsning på krig, det egna territoriet inte är drabbat av striderna, exporten fortsätter att öka och man förmår undvika en finansiell kris kan dess ekonomi stå

emot påfrestningarna. Som Oleg Istkhoki, ekonomi vid University of California i Los Angeles (UCLA) skriver "kan 'business as usual' fortsätta när en ekonomi gödslas med pengar" (dvs att allt rullar på som om inget ovanligt försiggick).

Ryssland befinner sig idag i ett klart bättre läge än Tyskland 1914, då landet utsattes för en hård blockad, eller Frankrike vid samma tidpunkt, där en del av produktionsapparaten befann sig på ockuperat territorium.

Tryck mot exporten

Allt är ändå inte rosenskimrande. Det första krigsåret har präglats av exceptionella omständigheter, bl a den dåliga kalibreringen av sanktionerna som gett Moskva möjlighet att samla på sig reserver. Men de närmaste åren kommer att bjuda på avsevärda svårigheter för ett Ryssland, som nu går in i en logik av krigsekonomi.

Nyckeln till att denna "krigs-keynesianism" ska kunna bestå är att det löpande överskottet går att vidmakthålla. Utan denna manna kommer Ryssland snabbt att hamna i penningbrist. Avskuret från de internationella marknaderna har man då inget annat val än att försöka hitta finansiella resurser hos tredje part, vilket vare sig kommer att vara lätt eller gratis.

Detta kommer dock inte att inträffa i morgon med tanke på att reserverna i valuta, enligt ryska centralbanken den 3 februari, uppgick till 601 miljarder dollar. Men kriget är mycket kostsamt. Det gäller att underhålla rustningsfabrikerna, subventionera övergången från civil produktion till militär, betala för materieleet. Det handlar också om att betala soldaterna, vars löner ökats för att kompensera bristen på entusiasm hos dem som mobiliserats. Nu uppgår lönen till 195 000 rubel i månaden (cirka 2 457 euro), dvs inte mindre än tre gånger över genomsnittslönen i Ryssland. Och redan i höstas förekom tecken på problem med försenade löneutbetalningar.

Om intäkterna, som i huvudsak kommer från export av gas och olja, sjunker kommer det att leda till att man får brist på pengar. I januari noterade den federala ryska budgeten således sitt största underskott under en månad sedan 1998. Ett underskott på 25 miljarder dollar ungefär, till stor del kopplat till minskad export både volymmässigt och prismässigt. Den ökning av volymer och priser som noterats 2022 har avstannat.

Och från den 5 februari är nya västliga sanktioner direkt inriktade på intäkterna i och med att man infört ett maximipris på den ryska olja man importerar (inom EU, G7-länderna och Australien i första hand), men tredje part tvingas också gå med på samma priser, på 60 dollar fatet, för att få utnyttja västlänternas fraktservice. Sedan kriget började har Ryssland alltmer använt sig av sjötransporter för att leverera sin olja till Asien, först och främst till Indien och Kina.

Enligt nyhetsbyrån *Bloomberg* har Ryssland anpassat sig genom att använda sig av en "skuggflotta", ett nätverk av ofta föråldrade fartyg under "oberoende" operatörer. Återstår att se om det går att upprätthålla leveranserna med denna strategi, stora dröjsmål har redan inrapporterats.

Tills vidare har Moskva inget annat alternativ än att försöka agera kring volymerna för att få priserna på olja att stiga och prismässigt kompensera minskade volymer. Den 9 februari meddelade Kreml således att man minskat produktionen till 500 000 fat per dag. Men trots att Kinas ekonomi öppnats igen förblir tillväxten blygsam globalt. Vi befinner oss inte längre i den tid i början av 2000-talet då efterfrågan på olja och råvaror tycktes oändlig.

Med andra ord: om Indien och Kina helt kompenserar västlig efterfrågan volymmässigt kan det komma att ske till förfång för priserna. Valet mellan pris och volym har därmed sina

begränsningar. En sak verkar dock säker: att fortsättningsvis upprepa vad som utträttats under 2022 kommer inte att vara enkelt.

Den centrala frågan om import

Om detta tryck på exporten består komma landet att noggrant hålla ordning på importen för att bevara överskottet, själva nervcentret för kriget.

Ryssland av år 2022 tycks vara på väg i ett nytt försök att förnya den latinamerikanska strategin från 1960- och 1970-talet med ”industrialisering genom importsubstitution”. Hellre än att köpa färdigtillverkade varor eller beståndsdelar utomlands tillverkas de på plats. Rysslands centralbank kallar denna strategi för ”omvänd industrialisering”.

Denna strategi är ofta en långsiktig strategi, där landet långsamt utvecklar alltmer komplex produktionskapacitet. Ifjol tycks Ryssland ha genomfört den lättaste delen av detta projekt, att producera konsumtionsvaror som substitution: utländska märken har emellanåt ersatts av ryska varumärken i hyllorna i snabbköpen och kommit spådomarna om varubrist på skam.

Men det svåraste återstår. Efter Sovjetunionens fall fokuserade Ryssland på industri för råvaruutvinning och några tunga industrier och hamnade långt ner i den internationella arbetsfördelningen. Exportintäkterna gjorde det möjligt att importera varor och tjänster som man behövde för produktionen samtidigt som den inre efterfrågan hölls nere för att kunna behålla överskottet.

Den modellen har medfört ett slags beroende av Väst beträffande teknologi. Importens sammansättning före kriget bekräftar detta: nära 40 procent härrörde från Väst (dvs EU, G7, Japan och Australien) och bestod främst av maskiner och varor inom optik samt kemi och farmaci.

Källorna i Väst har nu sinat. Tysk statistik visar att exporten av maskiner till Ryssland minskat med 43,1 procent på ett år. För att kunna upprätthålla produktionen har detta i huvudsak ersatts med leveranser från Kina, som enligt OEC, den organisation som övervakar internationell handel, nu utgör 73 procent av rysk import, i huvudsak bestående av maskiner.

Men denna politik av substitution är inte problemfri. För det första är Ryssland också fortsatt beroende av import för sin produktion. Importstatistiken är osäker, men Rysslands centralbank har gjort bedömningen att importen kan komma att öka med 44 miljarder dollar i år jämfört med 2021. Den ryska krigsinsatsen fortsätter att vara beroende av utlandet. För att tillverka mer måste man importera mer. Det är ett viktigt inslag i den framtida ekonomiska politiken för ett Ryssland i krig.

Vidare är substitutionen inte total eller likvärdig. Kina har inte hunnit i kapp Väst teknologiskt och att ersätta import från Väst blir därför inte någon fulländad lösning. En kinesisk tillverkningsmaskin är mindre effektiv än samma tyska maskin och vissa västliga produkter, eller sådana som Väst har kontroll över, som en del halvledare, går det inte att klara sig utan.

Det kommer därför att bli nödvändigt att hantera problemen, delvis genom att använda sig av en mer kostsam form av smuggling av västliga beståndsdelar men också genom att acceptera försämrade kvalitet och effektivitet i tillverkningen.

Och detta medför andra problem: man kan tvingas kompensera kvalitet med kvantitet och det kommer sannolikt att krävas en omorganisering av produktionen baserad på mer arbetskraft. I det sammanhanget kan en brådskande substitution med lokala produkter tillverkade i all hast och under försämrade teknologiska former få samma effekt. Med andra ord kan ekonomin bara bli mindre produktiv.

Mot en militarisering av ekonomin

Den utvecklingen öppnar för nya motsättningar i Ryssland. Landet har behov av att understödja krigsinsatsen, producera så mycket som möjligt på egen hand och hålla importen på låg nivå. Men krigsansträngningen kräver inte bara tillverkning, den kräver också manskap. Och det kravet kommer att inverka menligt på produktionen.

Den franske ekonomen Jacques Sapir har således beräknat att den partiella mobiliseringen haft en negativ effekt på industriproduktionen med 0,9 procentenheter under 2022 av den sammanlagda nedgången på 1,6 procent. Vilket innebär att produktionen har svårt att anpassa sig till bristen på arbetskraft.

Däri ligger inget förvånande, eftersom anpassningen av den ryska produktionsapparaten sker genom minskad produktivitet. Det är förklaringen till att arbetslösheten fortsatt att minska: den ligger för närvarande på 3,7 procent mot 5,1 procent 2021. Men det leder också till ökat löneryck uppåt, något som blivit märkbart i slutet av fjolåret och utgör ett betydande problem.

Först och främst på grund av att det kan öka den inhemska efterfrågan i ett läge då produktionen har svårt att hålla jämna steg och då man är tvungen att hålla tillbaka importen. Sedan på grund av att denna löneökning kommer att drabba ett produktionsnät som sedan Sovjetunionens sammanbrott varit fokuserat på låga löner. Följderna kan bara bli två: minskade investeringar och påspädning av inflationen.

Enligt *Bloomberg* har företagen redan minskat sina investeringar, vilket bara kan förvärra problemen. Om krigsinsatsen nu är vad som styr den ryska ekonomin kommer höjda löner att innebära ytterligare tryck på den federala budgeten.

Sakta men säkert skruvas städet åt i rysk ekonomi, trots de relativt goda resultaten 2022. Även om den inte hotas av "totalt sammanbrott", som Frankrikes ekonomiminister Bruno Le Marie förutspådde, står den inför betydande problem. Den måste hantera trycket på de egna resurserna, ett fortsatt behov av import av nyckelprodukter och motsättningen mellan en krigsekonomi och en "normal" ekonomi.

Logiken i detta pekar mot att den ryska ekonomin går mot en allmän militarisering. För att hålla lönerna på "acceptabel" nivå för rysk kapitalism och för krigsinsatsen kommer Kreml att tvingas sätta den stora inaktiva delen av befolkningen i arbete (den inaktiva delen är betydande, nära 40 procent och särskilt hög bland kvinnorna). Som bekant proklamerade den tyska regeringen under första världskriget ju att "Den som inte vill arbeta ska heller inte äta".

För att hålla importen under kontroll och klara bristen på vissa varor kommer man att tvingas välja mellan den import som krävs för militär tillverkning och annan. Det kan ske medelst direkta åtgärder, men också genom åtstramning. Detta innebär att en del av den "civila" produktionsapparaten kan komma att bli lidande de närmaste månaderna och åren i och med att budgetbehoven ökar.

För att inte röra det löpande överskottet och inte alltför mycket tära på sina reserver kan den ryska regeringen bli frestad att använda sig av sedelpressarna för att finansiera budgeten. Banksektorn är numera helt kontrollerad av staten, men centralbanken är fortsatt relativt autonom.

Den 7 januari trodde sig *Bloomberg* veta att Kreml ville att centralbanken skulle skicka signaler om räntesänkning. Men chefen för centralbanken, Elvira Nabjullina, lät den 9 februari förstå att det var mer sannolikt med höjd ränta under 2023.

Detta handlar om interna motsättningar inom rysk kapitalism under kriget. Centralbanken vill bromsa löneökningarna och de prisökningar importen medför. Regeringen vill för sin del

skaffa sig resurser för att kunna fortsätta kriget och behålla ett visst samhälleligt lugn genom en därtill anpassad penningpolitik.

Detta är ytterligare ett tecken på tendensen till militarisering av den ryska ekonomin. I och med att krigsinsatsen fått högsta prioritet måste valutareserven användas till att upprätthålla den militära förmågan och resten av ekonomin finansieras via sedelpressarna. Det är ingen tillfällighet att detta är en politik som alla parter använde sig av under första världskriget, inklusive Storbritannien, guldmyntfotens hemland.

Som den brittiske ekonom-historikern Adam Tooze nyligen konstaterade: ”i och med att Ryssland befinner sig i en krigslogik är frågan om finansieringen en icke-fråga så länge som det handlar om utgifter på hemmaplan”. Förutsatt, tillade han, att Centralbanken spelar med. Och det är antagligen det som nu håller på att avgöras i det tysta i Moskva.

Konflikten mellan centralbanken och regeringen gäller alltså två alternativ: behålla den gamla ekonomiska politiken baserad på att hålla nere inhemsk efterfrågan genom åtstramningar för att behålla överskotten eller att huvudstupa rusa framåt i ett totalt krig, där hela ekonomin underställs arméns intressen.

Inget av alternativen låter särskilt upplyftande. Om centralbanken väljer en hårdare penningpolitik är politiken med importsubstitution dömd att misslyckas och finansieringen av kriget på sikt besvärlig. Men om Kremles alternativ vinner kommer rubeln att falla och orsaka en våg av inflation. Enda utvägen skulle då vara en hårdare kontroll av ekonomin runt krigsmålen. 1916 ledde samma tryck till att Tyskland hamnade i näst intill en militärdiktatur med stöd av näringslivet. Ryssland har redan kommit långt på den vägen, även om armén fortfarande är underställd den civila makten.

På sikt handlar motsättningen om problemet med finansieringen av Rysslands krig. Landets valutareserver kan tjäna som skydd en viss tid, men om konflikten och sanktionerna fortsätter eller hårdnar kommer de inte att räcka. Då måste man hitta resurser på annat håll. Och enda lösningen då är Kina, som förfogar över enorma reserver.

Men Beijing kommer sannolikt att sälja all hjälp till Ryssland mycket dyrt. Kina är självt involverat i en alltmer öppen konflikt med Washington och är angeläget om att skapa en egen intressesfär för att säkra tillväxten och skulle i så fall ha intresse av att ha Ryssland som vasall i stånd att erbjuda Sibiriens enorma tillgångar till ett förmånligt pris. Den utvecklingen har förmodligen redan inletts: den ryska krigsinsatsen är nu oerhört beroende av Kina.

Utvecklingen mot en militarisering av den ryska ekonomin gör antagligen alla reflektioner i termer av BNP, eller till och med levnadsstandard, av noll och intet värde, liksom för övrigt alla internationella jämförelser. Den ryska ekonomin är hädanefter fast i en logistik helt underställd krigsinsatsen. Vad som slutligen kommer att hända med den ryska ekonomin hänger därmed åtskilligt på hur konflikten kommer att sluta.

Översättning: Björn Erik Rosin

Lästips

[Ryssland: De ekonomiska sanktionerna och Putins ställning](#) (artikelsamling, september 2022)

[Ekonomiska aspekter av kriget i Ukraina](#) (artikelsamling, september 2022)

Benjamin Bidder, Markus Becker: [Ryssland fattigare och mer efter sin tid. Sanktionerna biter säger bedömare.](#) (sept. 2022)

Nicolas Ruisseau: [Ryssland under sanktionerna: ”Det blir svårare och svårare”](#) (sept. 2022)